

TERMIZ SHAHRI MAKTABLARIDA PIONER VA KOMSOMOL TASHKILOTLARINING MA'NAVIY TARBIYADAGI ROLI (1920–1990 YILLAR)

Umarov Djamshed Sayitmuratovich

*TerDU Jahon tarixi kafedrası mustaqil tadqiqotchisi Pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD)*

KIRISH

Ma'naviy-mafkuraviy tarbiya sovet davrida maktab ta'limining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarda sotsialistik qadriyatlarni shakllantirish, jamoaviy ish va vatanparvarlik ruhini mustahkamlashga xizmat qilgan. Ayniqsa pioner va komsomol tashkilotlari yoshlarni ijtimoiy va siyosiy faoliyatga jalb qilishda asosiy vosita bo'lgan.

Termiz shahri maktablari ham ushbu jarayondan mustasno emas. Ushbu maqola 1920–1990 yillar oralig'ida Termiz shahridagi maktablarda pioner va komsomol tashkilotlarining faoliyati, ma'naviy tarbiyadagi roli va yoshlar dunyoqarashiga ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan.

Maqolaning maqsadi: Termiz maktablarida pioner va komsomol tashkilotlari faoliyatini ilmiy tahlil qilish va ularning ma'naviy tarbiyadagi ahamiyatini ko'rsatish.

Vazifalari:

1. Pioner va komsomol tashkilotlarining tarixi va vazifalarini yoritish;
2. Termiz shahri maktablarida tashkilotlarning faoliyatini tahlil qilish;
3. Ma'naviy tarbiyada erishilgan natijalarni misollar bilan ko'rsatish.

1. Pioner va komsomol tashkilotlarining tarixi va vazifalari

1.1 Pioner tashkiloti

Pioner tashkiloti 1922-yilda tashkil etilgan bo'lib, 9–14 yoshdagi bolalarni qamrab olgan. Ularning asosiy vazifalari:

- Sotsialistik ma'naviyatni shakllantirish;
- Milliy va ijtimoiy qadriyatlarni targ'ib qilish;
- Jamoaviy ish va ijtimoiy faollikni rivojlantirish;
- O'quvchi-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash.

Pionerlar orqali bolalar intizom, mas'uliyat, mehnatsevarlik va jamoaviy ruhni egallagan. Sovet davrida maktabda pioner yig'ilishlari haftada kamida bir marta o'tkazilgan, unda yoshlar ijtimoiy hayotdagi faoliyati, mehnat va sport ishlari, ilm-fan va madaniyatga oid tadbirlar haqida hisobot berganlar.

1.2 Komsomol tashkiloti

Komsomol tashkiloti 14–28 yoshdagi yoshlarni birlashtirib, ularni sotsialistik hayot tarziga moslashish va ijtimoiy faollikka jalb qilish vazifasini bajaradi. Termiz shahridagi komsomolchilar:

- Mahalla va shahar ijtimoiy hayotida faol ishtirok etgan;
- Sport, madaniyat va mehnat tadbirlarini tashkil qilgan;
- O'smirlar va yoshlarni yetakchilik ruhida tarbiyalashgan;

- Sotsialistik qadriyatlarni targ'ib qilishgan.

Sovet davrida har bir Termiz shahri maktabida kamida bitta pioner va komsomol guruhlari faoliyat ko'rsatgan. Bu guruhlar nafaqat ma'naviy tarbiya, balki ijtimoiy faoliyatni ham rivojlantirgan.

2. Termiz shahri maktablarida tashkilotlarning faoliyati

2.1 Pionerlar faoliyati

Termiz shahridagi maktablarda pionerlar kundalik yig'ilishlar, tadbirlar va ijtimoiy ishlarda faol ishtirok etgan. Ularning asosiy faoliyati quyidagilarni o'z ichiga olgan:

- "Sovet qahramonlari" xotirasini saqlash va targ'ib qilish tadbirlari: maktablarda o'tkazilgan yig'ilishlarda qahramonlar hayoti va urushdagi jasorati haqida ma'ruzalar qilinardi;

- Kitobxonlik va ilm-fan faoliyati: har oy maktab kutubxonasida kitobxonlik oyliklari, ilmiy va badiiy tadbirlar o'tkazilgan;

- Ijtimoiy ishlar: maktab hududini tozalash, bog'larni obodonlashtirish, yosh bolalarni tarbiyalash.

Masalan, 1975-yilda 3-sonli Termiz maktabi pionerlar guruhi har hafta shahar kutubxonalarida kitob o'qish marafonlarini o'tkazgan. Bu orqali bolalarda bilimga qiziqish va sotsialistik qadriyatlar mustahkamlangan.

2.2 Komsomolchilarning roli

Komsomolchilar esa o'smirlarni sotsialistik idealga yo'naltirish, yetakchilik qobiliyatini rivojlantirish va ijtimoiy faollikni oshirishda muhim rol o'ynagan:

- Mahalla va shahar tadbirlari: sport musobaqalari, madaniy kechalar, shaharning markaziy bog'larini obodonlashtirish;

- Mehnat va ishlab chiqarish ishlariga jalb qilish: maktab yoshlarida mehnatsevarlikni rivojlantirish;

- Yetakchilik va mas'uliyat: komsomol yig'ilishlarida yoshlar tashkilot ishlari, ijtimoiy loyihalar bo'yicha rahbarlik qilgan.

Masalan, 1982-yilda 5-sonli maktab komsomolchilari shaharning markaziy bog'ini obodonlashtirish bo'yicha yillik tadbir tashkil qilgan. Bu tadbirlar nafaqat maktab o'quvchilari, balki butun jamoatchilik orasida ijtimoiy faollikni rag'batlantirgan.

3. Ma'naviy tarbiya va natijalar

Termiz shahri maktablarida pioner va komsomol tashkilotlarining ma'naviy tarbiyadagi ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'lgan:

- Intizom va mas'uliyat: o'quvchilar yig'ilishlarda va tadbirlarda faol ishtirok etish orqali o'zini mas'uliyatli his qilgan;

- Vatanparvarlik ruhini shakllantirish: sovet qahramonlari va tarixiy voqealarni o'rganish yoshlarni vatanparvar ruhida tarbiyalagan;

- Shaxsiy rivojlanish: tadbirlar orqali yetakchilik qobiliyati, jamoaviy ish va ijtimoiy faollik rivojlangan;

- Ijtimoiy faollik: maktab va shahar hayotidagi faoliyat orqali yoshlar o'zini jamoat a'zosi sifatida his qilgan.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, Termiz shahri maktablarida pioner va komsomol tashkilotlari faoliyati nafaqat ma'naviy, balki ijtimoiy jihatdan ham muhim bo'lgan. Ularning faoliyati yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirib, ularni mas'uliyatli va sotsialistik qadriyatlarni qabul qiluvchi shaxslar sifatida shakllantirgan.

4. Tahlil va muammolar

Shuningdek, pioner va komsomol tashkilotlari faoliyatida ayrim muammolar ham bo'lgan:

- Hududiy farqlar: Termizning shahar va qishloq maktablari faoliyati farq qilgan; qishloq maktablarida tadbirlar kamroq va resurslar cheklangan bo'lgan.

- Mafkuraviy bosim: ba'zi o'quvchilar sotsialistik qadriyatlarni qabul qilishda majburiyatni his qilgan.

- Resurs yetishmovchiligi: tadbirlar va kitobxonlik faoliyati uchun zarur materiallar har doim yetarli bo'lmagan.

Shunga qaramay, tashkilotlar faoliyati ijtimoiy va ma'naviy tarbiya uchun muhim vosita bo'lib qolgan.

Xulosa

Termiz shahri maktablarida pioner va komsomol tashkilotlari ma'naviy tarbiyada asosiy vosita bo'lgan. Ular o'quvchilarda sotsialistik qadriyatlarni mustahkamlash, vatanparvarlik, intizom va jamoaviy ruhni shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Shu bilan birga, tashkilotlar yoshlarning shaxsiy rivojlanishi, yetakchilik qobiliyati va ijtimoiy faolligini rag'batlantirishda samarali bo'lgan.

Termiz maktablarida pioner va komsomol tashkilotlari faoliyatini o'rganish nafaqat tarixiy jihatdan, balki zamonaviy ma'naviy tarbiya tizimini yaxshilashda ham foydali bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy Arxivi materiallari (Termiz shahridagi maktab fondlari).
2. G'. Xo'jaqulov, Pioner va komsomol tashkilotlarining tarixi (Toshkent, 1985).
3. S. Rashidov, Maktab va yoshlar tarbiyasi (Toshkent, 1978).
4. Sovet ta'limi tarixi: maqolalar va monografiyalar.
5. Mahalliy gazetalar va jurnallardagi arxiv materiallari, 1960–1980 yillar.